

**О НЕКИМ ПРЕДЛОШКО-ГЕНИТИВНИМ
ВЕЗАМА У ЈЕЗИКУ МАРКА МИЉАНОВА**

БРАНИСЛАВ ОСТОЈИЋ

Педагошки факултет Никшић

UDK 808.61/.62—555

Изворни научни рад

Примљен: 25. јуна 1984.

Прихваћен: 21. септембра 1984.

Из мноштва предлошко-генитивних веза у језику Марка Миљанова овдје издвајамо конструкције: *у + генитив*, *из + генитив*, *искрај + генитив*, *код + генитив* и *с/а + генитив*. Наведене предлошко-падежне везе нијесмо сасвим случајно издвојили у групу за разматрање. Њих смо узели, поред осталог, и из сљедећих разлога: Марко Миљанов је писац који се својим језиком уклала у узусе народних говора свога краја, а предлошко-генитивне везе о којима ће овдје бити ријечи јављају се у црногорским говорима са посебним семантичким вриједностима.

Циљ нам је, дакле, да оцијенимо како Марко Миљанов употребљава наведене предлошко-падежне конструкције; придржава ли се традиције народних говора, с једне стране, а с друге, какво је његово мјесто у генези језичког развоја у односу на писце са истог говорног подручја, па и шире, писце који су такође остали вјерни народним говорима. Наведене предлошко-падежне везе биће, дакле, предмет наше синтаксичке и семантичке анализе. Ова два нивоа не раздвајамо. Управо би један без другог били дефектни, узајамно се комплетирају те их с тога и разматрамо у јединству.

Синтаксичке функције наведених предлошко-падежних веза условљене су, свакако, семантичким могућностима управног ослонца. Која ће се предлошко-падежна реализација у синтагматском споју остварити зависи, прије свега, од организације реченице. То значи да ће се у току рада појавити у вези са нашим материјалом и неки теоријски проблем о којима ћемо говорити у границама примјене на језик нашег писца. Нећемо, разумије се, његов језик, односно појаве у језику о којима је ријеч разматрати изоловано. Напротив — сав материјал доводимо у везу са данашњим књижевним језиком, језиком Вука Караџића и писца претходника му са истог говорног подручја. Ослонац наших компарирања — као што напоменусмо — представљаће и савремени црногорски говори. Цијенићемо, дакле, у сваком посебном случају да ли се дате конструкције уклапају у норме

књижевног језика српскохрватског и да ли се удаљавају од дијалекатског идиома, па затим — да ли су оне функционално у истим синтаксичко-семантичким образовањима у језику старијих писаца са црногорског говорног подручја, па и шире.

Прије него пређемо на конкретну разраду материјала нагласићемо да смо примјере за овај рад ексцерпирали из сљедећих књижевних остварења Марка Миљанова: *Примјери чојства и јунаштва*, *Живот и обичаји Арбанаса*, *Нешто о Братоножићима* и *Два писма* која су објављена у књизи »Марко Миљанов« — Цјелокупна дјела (За штампу приредио Т. Ђукић) Просвјета, Београд. Материјал класификујемо у зависности од предлога који се јавља уз генитив, а као критеријум за субкласификацију на S_1 , S_2 и S_3 врсту узимамо лексичко-семантичке особености управног ослонаца као и ријечи у генитивној реализацији.

А. У + Генитив

S_1 ... који у њих дио има, 47; у вас има добријех код цара да га метнеш, 67; ... а у Бошковића нема ка код вас, 82; У нас нема тога, 83; да се стиди сваки који у њих дио има, 47; ... Јер се у њих сиромашни не поштују, 135; У Матијаша је остала жеља, 272; Тек у њи' нема црнога и бијелога, 149;

S_2 Могу преузет у народа ришићанскога, 72; Треба помоћ тражит у моћнога комшије, 133; ... но ће вазда у њега помоћ нај, 132; Колико да све нађосмо што у Илије тражисмо; 233; У Илије нај оно што су тражили, 234; Оно има у њи' који пљачка и граби, 148; ... да у њи' помоћ траже, 203; ... и ви не смијете дуг у њега тражит, 147;

S_3 Вујо је отиша у своје кћери и зета, 270; ... дошло још гости у Вујова зета и кћери, 270; Један у другога иду, 150;

Ако се пође од управних ослонаца истакнутих у глаголима: *имати / немати*, *поштовати* и *остати* у S_1 врсти, *преузети*, *тражити*, *наћи*, *пљачкати* и *грабити* у S_2 врсти и *ићи*, *отићи* и *доћи* у S_3 врсти — онда ће нам прилике везане за конструкцију *у + генитив* у језику Марка Миљанова бити потпуно јасне.

Семантичка вриједност управних глагола у S_1 врсти реализују свој ослонац у предлошко-падежној вези *у + генитив* и означава да се нешто налази, јавља или уопште постоји у границама појма с именом у генитиву.

Иста предлошко-падежна веза је реализована и уз глаголе S_2 врсте чија су значења везана за семантичко поље глагола *узети*.

У S_3 врсти већ имамо глаголе кретања чији се циљ обиљежава предлогом *у* с именицом у генитиву која, у ствари, именује неко лице, опште име сродника по крви или службеној дужности, одређена звања или занимања и сл.

У све три врсте могућне су биле и друге предлошко-падежне реализације. На примјер, у S_1 врсти могла је да дође и конструкција

код + *генитив*; у S_2 врсти — од + *генитив*, а у S_3 врсти могли су се јавити: *датив без предлога*, *к/а + датив* и *код + генитив*.¹

У S_1 врсти Марко Миљанов региструје и ову другу предлошко-падежну везу, али знатно рјеђе. Иначе, предлог *у* је у језику Марка Миљанова сузио употребу предлога *код* с истим овим падежом и у итстом овом значењу, што није ништа необично ако се зна да се Марко Миљанов својим језичким особеностима креће, углавном, у границама свог дијалекатског идиома.²

Плудуара се са стањем у савременим говорима црногорским употреба предлошко-падежне везе *у + генитив* и у S_2 и S_3 врсти.³ У функционисању уз глаголе *узети*, *тражити*, *пљачкати* и *грабити* ова је предлошко-падежна веза чак преовладала у језику Марка Миљанова.

Б. Код + *генитив*

S_1 Имао је два Шаљанина код себе, 23; Хоће ли код везира моћ пазара остварит, 45;... да почне да убија уморан код своје куће, 76; Тога има сад код мене на сваку страну, 93;

S_2 Пошто си код мене доша..., 23; Договоре се да дођу код једнога врела, 19; Кад дође код нас, да се ми почнемо бриват, 19; Отишао код бега Османовића, 32; Да идем код везира, 45; Оне пођоше на Скадар код везира, 46; И оде код онијех што низаме купе, 47; Рада однесе у Подпорицу код турскога паше, 49; Црногорца понедоше код Забита Ал-паше Лековића, 49; Доша је Илија код мене, 74; Стаса код своје куће, 122; Он ће отиш код фамилије, 133;

Семантичка вриједност предлошко-падежне везе *код + генитив* потпуно је јасна. Лепеза значења овог предлога у односу на стање у књижевном језику много је ужа. Она су, углавном, сведена на двије вриједности, и то — као што наведени примјери говоре — посједовати, односно имати нешто у границама појма с именом у генитиву, а у S_1 врсти и уз глаголе кретања — да се означи циљ кретања. Таква употреба предлога *код* у језику Марка Миљанова одговара стању у црногорским говорима⁴, али се реализује, на примјер, од језика писаца предвуковске и вуковске епохе са црногорског говорног подручја, код којих је предлошко-падежна веза *к/а + датив* истиснула везу *код + генитив* уз глаголе кретања.⁵ Пошто је ова веза

¹ М. Ивић, *Репертоар синтаксичке проблематике у српскохрватским дијалектима*, Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад књ. VI, 14—30.

² Уп. такво стање код: М. Пешикан, *Староцрногорски, средњокатунски и љешански говори*, Српски дијалектолошки зборник, XV, 192.

³ В. Милетић, *Црмнички говор*, Српски дијалектолошки зборник IX, 506—508; М. Стевановић, *Источноцрногорски дијалекат*, Јужнословенски СДЗВ XV, 192;

⁴ В. Милетић, *Црмнички говор*, СДЗВ IX, 509. и 510; М. Пешикан, СДЗВ С 235 XV, 192;

⁵ Б. Остојић, *Језик Петра I Петровића*, ЦАНУ Титоград, 1976, 23.

уз глаголе кретања узела ширег маха у језику савремених писаца, у свакодневној комуникацији и иначе, она је с правом нормирана у савременом књижевном језику.⁶

В. Из + генитив

Нећу набрајат Србе који су мито *из Турака примали*, 14; Елез *узе гаре из паше*, 40; Јер су знали да те дар *примити из везира* за таква лов, 26;

Глаголске лексеме *примити* и *узети*, као управни ослонци, па затим и именичке ријечи у генитиву — *Турака, паше* и *везира* које се доведу преко предлога *из* у међуодносе — јасно говоре да је ријеч о значењу одвајања уз поменуте глаголе од појма обиљеженог неким личним именом, појма у значењу звања и занимања и сл. Такво значење ове предлошко-падежне везе наводе и испитивачи црногорских говора за тамошње народне говоре.⁷ Не може се, додуше, говорити у вези са језиком Марка Миљанова о томе да ли је извршена строга диференцијација у семантичким вриједностима предлога *из* и, на примјер, предлога *од* као што је то у црногорским говорима, гдје *из* + лично име значи *из куће именованог лица*, а *од* + лично име *од самог лица*⁸ — јер нијесмо нашли у нашем материјалу другу групу примјера, а у претходним није направљена таква дистинкција. Ту се управо само констатују лица од којих је нешто узето или примљено. Поређењем ових примјера са примјерима S_2 врсте у А групи, гдје фреквентно мјесто има предлошко-падежна веза *у* + генитив, може се закључити да је с правом констатовано за црногорске говоре да је »под утицајем старе опозиције *из/у* (...) предлог *из* преузео улогу опозитума»⁹

Г. Искрај + генитив

S_1 *Котурну се низ малу долину искрај огња*, 24; Пипери *искрај воде*, испод пећине, добили су куче ласно, 18;

S_2 *Узео је искрај паше* стосину Турака, 40; Елез је сваку ној *искрај паше* порано својој кући *долазио*, 40; ... да је и мој Палумбо *искрај мене ютиша*, 148; И Рако Илију *искрај себе врну*, 180; Кад је *кренуо искрај мене*, 248; ... па оде *искрај кметова*, 275;

Ријечи које се јављају у генитиву можемо груписати у двије врсте, и то: једну групу *чине- огња* и *воде* у S_1 врсти и — *паше, кме-*

⁶ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II*, 293. и 294; Ђ. Милановић, *Употреба предлога код (с генитивом) уз глаголе кретања*, Наш језик, IX, св. 7—10; 227—243;

⁷ М. Стевановић, *Источноцрногорски дијалекат*, Јужнословенски филолог, XIII, 98; Б. Милетић, *Црмнички говор*, СДЗ IX, 508; М. Пешикан *СКЉ*, СДЗб XV, 191.

⁸ Б. Милетић, *Црмнички говор*, СДЗб IX, 506—509.

⁹ М. Пешикан, *СКЉ*, СДЗб XV 191.

това, мене и себе у S_2 врсти. Управни глаголи својим семантичким вриједностима обиљежавају неку врсту одвајања од управног појма с именом у генитиву. Ту су глаголи *узети* и *добити* у S_1 врсти и *ко-турнути се*, *полазити*, *отићи*, *врути* и *кренути* у S_2 врсти. У језику Марка Миљанова је извршена диференцијација у значењима на различитим нивоима када је у питању ова предлошко-падежна веза. У случајевима S_1 врсте ријеч је о удаљавању из близине појма с именом у генитиву, а у S_2 врсти мисли се заиста на удаљавање, одвајање »из нечије куће«, управо *из своје*, *моје* и *пашине*. Таква диференцијација је извршена и у савременим црногорским говорима¹⁰, мада је у неким од њих спроведена на још строжијем нивоу у зависности од тога да ли су у генитиву називи личних имена, појмови родбинских односа ли сл., односно да ли се јављају имена која означавају звања, занимања или нешто слично.¹¹

Д. S/a + генитив

... губи с главице купуса, 27; Жао ми је да погинеш с мене, 29; С тога га пропуштише здраво, 30; С тога га нијесу ни гађали, 42; ... па су с тога готови били да се покољу, 52; Воље би било, господару официјеру да си с мене своје на мртво погинуо, 52; Ево са часа се кољу, 70; ... те се с тога не може право чинит, 76; С овога се и догађа да убије друг друга, 128)

У свим наведеним примјерима о предлошко-падежној вези s/a + генитив налази се узрок онога о чему је у реченичној структури ријеч. У језику Марка Миљанова она је заиста изразито наглашена, а такво значење ове генитивно-предлошке везе карактерише и језик Маркових претходника са црногорског говорног подручја. Њу врло често користи Петар I Петровић¹², па затим Петар II Петровић Његош¹³, Стефан Митров Љубиша, Вук Поповић¹⁴ и др. док је ова конструкција мање обична у језику Вука Караџића.¹⁵

Марко Миљанов, заједно са Стеф. М. Љубишом и Вуком Поповићем, наставља традицију употребе ове предлошко-падежне везе и остаје у границама свог дијалекатског идиома. Додуше, веза s/a + генитив није подједнако честа у свим црногорским говорима,

¹⁰ Б. Милетић, *Црмнички говор*, СДЗБ IX, 509; М. Стевановић, *Источноцрногорски дијалекат*, Јужнословенски филолог XIII, 99.

¹¹ Б. Милетић, *Црмнички говор*, СДЗБ, IX 516. и 517.

¹² Б. Остојић, *Језик Петра I Петровића*, ЦАНУ Титоград 1976, 205. и 206.

¹³ Д. Вушовић, *Прилози проучавању Његошева језика*, Јужнословенски филолог IX, 140.

¹⁴ М. Пижурица, *Употреба падежа у језику Стефана Митрова Љубише и Вука Поповића*, Прилози проучавању језика, књ. 5, Нови Сад 1969, 177—239.

¹⁵ Даринка Портан — Премж, *Падежне и предлошко-падежне узрочне конструкције код Вука*, ЈФ XXVI, 437—459.

али је испитивачи тих говора биљеже, поред осталог, и у овом значењу.¹⁶

Но, не може се рећи да је ова особина везана само за наведене писце и говоре. Узрочно значење ове предлошко-падежне везе функционише и у другим неким народним говорима; знају за њу и други писци из предвуковске, вуковске и поствуковске епохе,¹⁷ а фреквентна је и у језику савремених писаца¹⁸, на основу чега је и стекла нормативни карактер у српскохрватском књижевном језику.¹⁹

На основу овдје датих анализа можемо извести сљедеће закључке:

1. а) Могућне алтернације облика *датива без предлога* с предлошко-падежним везама *к/а + датив*, *код + генитив* и *у + генитив*, гдје се у реализованој падежној форми именује лице, звање или занимање или нешто слично, сведене су у језику Марка Миљанова углавном на предлошко-падежну везу *у + генитив*.

б) Семантичка вриједност управне лексеме није одлучујућа ни при избору предлошко-падежних веза *у + генитив* и *од + генитив*, па се ипак Марко Миљанов опредјељује између двије алтернативне форме за прву, тако да постаје битном особином његова језика употреба предлошко-падежне везе *у + генитив* уз глаголе типа *узети*.

в) Ако је требало обиљежити постојање нечега у «сфери» појма који се именује, онда се Марко Миљанов, опет од двије алтернативе могућности, опредјељује за везу *у + генитив*.

2. Алтернација глагола кретања, свршеног или несвршеног вида, свеједно, у управном ослонцу и предлошко-падежних веза *код + генитив*, *у + генитив*, *датива без предлога* и *к + датив* — изузев случаја наведених под тачком 1а — сведене су на претежност употребе предлошко-падежне везе *код + генитив*, иако је значењски сноп сведен, може се рећи, на синтаксичко-семантички минимум. Управо, јавља се ова конструкција, али не тако често, и у случају кад треба обиљежити посједовање нечега у границама појма с именом у генитиву. И то је једна особина не само језика Марка Миљанова него и народних говора којима припада овај писац, те тако он и овом особином у писаном изразу репрезентује своју дијалекатску базу.

3. Могућне алтернације предлошко-падежних синтагми *из + генитив* и *од + генитив* (*Узе паре из наше : узе паре од наше*), које су

¹⁶ М. Стевановић, *Источноцрногорски говори*, ЈФ XIII, 101; В. Милетић, *Црмнички говор*, СДЗБ IX, 513. и 514; М. Пешикан, СКЈ XV, 191.

¹⁷ Уп. о овоме Ј. Јерковић, *Језик Јакова Игњатовића*, Нови Сад 1972, 215. и тамо наведену литературу.

¹⁸ Ђ. Даничић, *Српска синтакса*, 202. и 203; Т. Маретић, *Граматика хрватскога или српскога књижевног језика*, Загреб 1963, 575; М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II*, 242. и 243; Ж. Станојчић, *Језик и стил Иво Андрића*, Београд, 158. и 159.

¹⁹ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II*, 244. и 245.

на семантичком нивоу издиференциране у неким црногорским говорима, нијесу у свему потврђене у језику Марка Миљанова. Наиме, одсуство друге могућности не даје нам основа за закључивање о Марковој потпуној или дјелимичној везаности у овом погледу за говоре свога краја. Додуше, ни сви црногорски говори не показују јединство у вези са овим. Марко Миљанов је овдје заиста јасан. Ако уз глаголе *узети* и *примити* треба обиљежити одвајање од појма који именује неко лице, занимање, звање и сл., онда конструкцију *из + генитив* употребљава без обзира на то да ли се мисли на узимање, односно примање од лица или из његове куће.

4. Алтернативне могућности конструкције *искрај + генитив* у семантичком су смислу шире од могућности везе *из + генитив*. Придржавајући се свог дијалекатског идиома, Марко Миљанов употребљава ову предлошко-падежну синтагму у случајевима када треба означити да се одвајање врши из близине или околице имена појма у генитиву, с једне стране, и ова иста веза значи и одвајање (враћање) из нечије куће, с друге стране. Оваква дистрибуција је проведена у зависности од семантичких вриједности појма у датој предлошко-падежној синтагми.

5. Продужењем традиције писане ријечи са црногорског говорног подручја, па затим и везивањем за народни разговорни језик, Марко Миљанов и при употреби предлошко-падежне синтагме *с/а + генитив* у узрочном значењу обиљежава своју језичку припадност дијалекатском идиому. Наглашена употреба ове предлошко-генитивне синтагме умањила је — али не и искључила — радијус употребе осталих узрочних предлошко-падежних веза у језику овога писца.

DE CERTAINES CONSTRUCTIONS PRÉPOSITIVES-GÉNITIVES DANS LA LANGUE DE MARKO MILJANOV

Résumé

Dans cet article l'auteur analyse les valeurs sémantiques-syntaxiques des constructions de cas: *ou + génitif*, *de + génitif*, devant *+ génitif*, chez *+ génitif* et avec *+ génitif* dans la langue de Marko Miljanov, en les mettant en relations avec l'état de choses de la langue littéraire contemporaine, avec la langue de Vuk et avec la langue des auteurs de la même territoire de la langue parlée qui lui précèdent, et enfin avec les langages populaires monténégrins.

Dans la structure de ces comparaisons il traite tout le matériel aux moyens de types (A, B, V...), qui sont formés en dépendance des prépositions où entrent les catégories (C₁, C₂, C₃...) distinguées sur la base des particularités lexiques-sémantiques du support établi ainsi que des mots dans la réalisation de génitif.

En examinant, dans chaque cas particulier, le degré de leur liaison avec le type en usage, l'auteur conclut que Marko Miljanov reste fidèle à la parole écrite du territoire de la langue parlée monténégrine et, avant tout, à son idiome dialectal.